

POSTANOWIENIE

Dnia 31 sierpnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Grzegorzczak

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa M. G.
przeciwko N. G., P. G. i N. G.
reprezentowanym przez przedstawiciela ustawowego M. C.
o ustalenie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 31 sierpnia 2018 r.,
zażalenia pozwanych na wyrok Sądu Okręgowego w R.
z dnia 20 marca 2018 r., sygn. akt V Ca (...),

**oddala zażalenie, pozostawiając orzeczenie o kosztach
postępowania zażaleniowego w orzeczeniu końcowym.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w R. wyrokiem z dnia 9 marca 2017 r. oddalił powództwo M.G. przeciwko pozwanej M. C. działającej imieniem małoletnich N. G., P. G. i N. G. o ustalenie nieistnienia należności z tytułu „zaległych alimentów i odsetek w postępowaniu egzekucyjnym”. Sąd Rejonowy uznał, że powód nie wykazał istnienia interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie, o którym mowa w art. 189 k.p.c., ponieważ nie wykazał, z jakich przyczyn wytoczenie innego powództwa - o

pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności lub o umorzenie prowadzonej egzekucji - nie zapewniłoby mu pełnej ochrony prawnej. Wskazał, że powództwo o ustalenie nieistnienia należności przysługuje jedynie Skarbowi Państwa i Narodowemu Bankowi Polskiemu, zatem formą jaką powinno przybrać roszczenie powoda, powinno być powództwo przeciwegzekucyjne z art. 840 k.p.c. o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji powoda, Sąd Okręgowy w R. zaskarżonym wyrokiem uchylił wyrok Sądu Rejonowego i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Uznał, że nie doszło do rozpoznania istoty sprawy, ponieważ Sąd Rejonowy nie rozpoznał merytorycznie zgłoszonego żądania pozwu w kontekście powództwa opozycyjnego uregulowanego w art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c., chociaż wskazywały na to okoliczności faktyczne przytoczone przez powoda na uzasadnienie żądania pozwu, jak też będące podstawą faktyczną rozstrzygnięcia. Podkreślił, że powód, działając samodzielnie wniósł w pozwie „o ustalenie nieistnienia należności wynikającej z jego obowiązku alimentacyjnego”, a w uzasadnieniu wskazał, że jego zobowiązanie alimentacyjne z przyczyn i w zakresie przez niego wskazanym wygasło po powstaniu tytułu egzekucyjnego, wskutek jego spełnienia. Nadmieniał także w końcowym fragmencie uzasadnienia pozwu, że „roszczenie powoda wynika z faktu, iż powództwo przeciwegzekucyjne może przybrać postać powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności, powództwa o ustalenie nieistnienia należności albo powództwa o umorzenie postępowania egzekucyjnego”, nie przywołał podstawy prawnej żądania. Sąd Rejonowy zakwalifikował i rozpoznał powództwo jako żądanie ustalenia nieistnienia należności na podstawie art. 189 k.p.c. Sąd Okręgowy stwierdził, że przewidziana w art. 321 k.p.c. zasada dyspozycyjności obejmuje związanie sądu zgłoszonym przez powoda żądaniem i przytoczonymi okolicznościami faktycznymi, nie wiąże natomiast sądu kwalifikacja prawna dokonana przez powoda. Właściwą podstawę prawną zgłoszonego roszczenia stanowi art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c., do której Sąd Rejonowy nie odniósł się w ramach dokonywania merytorycznej oceny żądania pozwu. Nie doszło zatem do rozpoznania istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c.

Pozwani w zażaleniu zarzucili naruszenie art. 386 § 4 k.p.c. w związku z art. 321 k.p.c. poprzez wadliwe przyjęcie przez Sąd Okręgowy, że Sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy oraz, że żądanie powoda dotyczyło pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności. Podnieśli, że Sąd Rejonowy rozpoznał sprawę zgodnie z żądaniem pozwu. Powód jednoznacznie domagał się ustalenia nieistnienia należności, a roszczenie to było jednym z wielu, które mogły wynikać ze wskazanej przez niego podstawy faktycznej. Zgodnie z art. 321 k.p.c., żądanie powoda dotyczące ustalenia nieistnienia należności wiązało Sąd, który je rozpoznał. Błędne było stwierdzenie, że nie doszło do rozpoznania istoty sprawy. Domagali się uchylenia zaskarżonego wyroku w całości i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie uregulowane w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. jest szczególnym rodzajem środka zaskarżenia, w odniesieniu do którego Sąd Najwyższy bada jedynie, czy sąd drugiej instancji prawidłowo zakwalifikował określoną sytuację procesową jako odpowiadającą przyjętej podstawie orzeczenia kasatoryjnego i w zależności od wyniku albo oddał zażalenie, albo uchył zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 2 października 2014 r., IV CZ 54/14 oraz z dnia 26 września 2014 r., IV CZ 49/14 - nie publ.). Jeżeli u podstaw orzeczenia sądu drugiej instancji legły przesłanki określone w art. 386 § 4 k.p.c., to Sąd Najwyższy dokonuje oceny, czy rzeczywiście sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy albo czy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. Ocena ta ma charakter procesowy, co oznacza, że nie może wkraczać w merytoryczne kompetencje sądu drugiej instancji rozpoznającego apelację (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2014 r., IV CZ 118/13, nie publ.).

Sąd Okręgowy podał jako podstawę prawną uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji art. 386 § 4 k.p.c., wskazując, że Sąd Rejonowy nie rozpoznał istoty sprawy, ponieważ nie rozstrzygnął o zgłoszonym przez powoda żądaniu pozwu w kontekście przesłanek przewidzianych w art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.

Uznał, że Sąd Rejonowy w sposób arbitralny i nieuzasadniony przyjął kwalifikację prawną roszczenia wynikającą z art. 189 k.p.c., podczas gdy z twierdzeń powoda i okoliczności faktycznych przytoczonych w uzasadnieniu pozwu wynika, że właściwą podstawę prawną zgłoszonego roszczenia stanowi art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku jednoznacznie precyzuje przyczynę uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji. W świetle poglądu prawnego Sądu Okręgowego zachodziła konieczność rozpoznania innej podstawy prawnej żądania, której Sąd Rejonowy nie objął swoim badaniem, a zasadność jej nie została rozpatrzona ani też nie dokonano stosownych ustaleń faktycznych. Sąd Rejonowy uznał, że powód zgłosił powództwo o ustalenie nieistnienia należności, a następnie powództwo to oddalił ze względu na brak interesu prawnego w jego wytoczeniu, o którym mowa w przepisie art. 189 k.p.c.

Utrwalona została w orzecznictwie Sądu Najwyższego wykładnia przesłanki objętej art. 386 § 4 k.p.c. „nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy” przez przyjęcie, że stanowi ona wadliwość rozstrzygnięcia polegającą na wydaniu przez sąd pierwszej instancji orzeczenia, które nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, bądź na zaniechaniu zbadania materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony, do czego doszło z powodu bezpodstawnego przyjęcia, że istnieje przyczyna materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 1936 r., C 1839/36, Zb. Orz. 1936/315; z dnia 21 października 2005 r., III CK 161/05, nie publ.; a także postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 1998 r., II CKN 838/97, nie publ.; z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999, Nr 1, poz. 22; z dnia 3 lutego 1999 r., III CKN 151/98; z dnia 9 listopada 2012 r., IV CZ 156/12; z dnia 26 listopada 2012 r., I CZ 147/12 oraz z dnia 16 listopada 2012 r., III CZ 83/12 - nie publ.). Wskazywane przez Sąd Okręgowy powody uchylenia wyroku Sądu Rejonowego, które przemawiały za poglądem o niezbadaniu przez ten Sąd istoty sprawy, wyczerpują przesłanki przewidziane w art. 386 § 4 k.p.c. Jeżeli Sąd Rejonowy w wyniku przyjęcia błędnej, w przekonaniu Sądu Okręgowego, kwalifikacji prawnej roszczenia jako wywodzonego z art. 189 k.p.c., zaniechał zbadania materialnoprawnej podstawy żądania uznając, iż w sprawie nie występuje przesłanka materialnoprawna warunkująca roszczenie w

postaci interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie, to nie rozpoznał istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c.

Zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c., sąd nie może wyrokować co przedmiotowi, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie. Przyjęte jednak zostało w orzecznictwie, że jeżeli sąd uzna, iż żądanie powoda zostało zredagowane w sposób wadliwy, to może je skorygować, a nawet zmodyfikować, zgodnie z ocenioną jako niewątpliwą i czytelną jego wolą, mieszczącą się w podstawie faktycznej powództwa. Nie jest także wykluczone uwzględnienie żądania niewyraźnego czy niewłaściwie sformułowanego, jeżeli tylko jest możliwe ustalenie rzeczywistej woli powoda (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2008 r., III CSK 17/08; z dnia 23 maja 2013 r., I CSK 555/12; postanowienie z dnia 16 lutego 2012 r., III CZ 5/12 z dnia 23 października 2015 r., V CZ 62/15, nie publ.).

Rolą sądu jest czuwanie w toku całego postępowania o precyzyjne określenie żądania powoda, ponieważ do wyrokowania może dojść jedynie w razie stwierdzenia zgodności przedmiotu postępowania z przedmiotem rozstrzygnięcia. W sytuacji zgłoszenia przez powoda żądania, które nie prowadzi do oczekiwanego rezultatu, chociaż wynika z podanych okoliczności faktycznych, a z tych okoliczności mogą wynikać różne żądania, rzeczą Sądu było ustalenie jednoznacznej woli powoda, co do oczekiwanego rozstrzygnięcia. Sąd Okręgowy zwrócił uwagę na kwestie istotne w kontekście zgłoszonego powództwa, które nie zostały przez Sąd Rejonowy poddane właściwemu rozważeniu. Z uzasadnienia pozwu wynikało, że objęte zakresem żądania świadczenia alimentacyjne zostały zaspokojone, a pomimo tego są przedmiotem egzekucji, jak też, że obrona przed egzekucją może być realizowana w drodze wskazanych żądań. Zakończenie postępowania pomimo niewyjaśnienia rzeczywistej woli powoda co do rodzaju oczekiwanej ochrony i orzeczenie o jednej z nich, bez uwzględnienia adekwatności zastosowania prawa materialnego do ustaleń faktycznych, wyczerpywało przesłanki nierozpoznania istoty sprawy. Ogólna zasada wyrokowania, nie powinna być stosowana formalistycznie, w tym rozumieniu, że korygując brzmienie zgłoszonego żądania w sentencji na formułę, która w sposób niebudzący wątpliwości odpowiada rzeczywistym intencjom powoda, sąd nie narusza art. 321 § 1 k.p.c. Sąd Okręgowy,

uchylając wyrok Sądu pierwszej instancji i przekazując sprawę do ponownego rozpoznania, nie naruszył art. 321 § 1 i 368 § 4 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. oddalił zażalenie, pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie, stosownie do art. 108 § 1 w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. w związku z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.

jw